

เคล็ดลับพุทธวิธีภาวะของผู้นำกับการบริหารงานในพระพุทธศาสนา

The Tricks of Buddha's Method of Leadership on the Administration in Buddhism

อารุณ สิทธิวงศ์¹

¹พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชา พระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย
²รองศาสตราจารย์ ดร.วันชัย พลเมืองดี ที่ปรึกษาหลักบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
³ พระครูศรีรัตนกร,ดร. ที่ปรึกษาร่วม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

Arun sittiwong¹

¹Bachelor of Arts Programme in Buddhism Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chiangrai Buddhist College

²Associate Professor Dr.wanchai pomlamaungdee, Major Advisor, Graduate school Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Phayao campus

³Phrakusrirattanakorn Dr., Co-Advisor, Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chiangrai Buddhist College

aroon72510@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง เคล็ดลับพุทธวิธีภาวะของผู้นำในการบริหารงาน ได้กำหนดวัตถุประสงค์ 3 ประการ ประกอบไปด้วย 1) เพื่อศึกษาภาวะผู้นำในมุมมองของตะวันตก 2) เพื่อศึกษาการประยุกต์หลักธรรมภาวะผู้นำทางพระพุทธศาสนา 3) เพื่อศึกษาเคล็ดลับพุทธวิธีภาวะผู้นำการบริหารงาน ในพระพุทธศาสนา พบว่า ภาวะผู้นำองค์การเพื่อการบริหารจัดการ หากผู้นำยึดมั่นหลักในการดำรงตน ปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมตามที่กล่าวมา เช่น 1) ทศพิธราชธรรม 2) จักรวรรดิวัตรธรรม 3) อธิปไตย 4) ราชสังคหวัดดูธรรม 5) สังคหวัดดูธรรม 6) พรหมวิหารธรรม 7) อคคิธรรม 8) อิทธิบาทธรรม 9) พลธรรม 10) ตัปปริสธรรม 11) อปริหานิยธรรม 12) กัลยาณมิตรธรรม 13) สารณิยธรรม 14) อริยทรัพย์ธรรม 15) บารมีธรรม 16) คหบดีธรรม 17) คุณธรรม 18) ยุติธรรม 19) อริยฐานธรรม 20) ขันติโสรัจจธรรม เพราะว่าผู้นำนั้นมีบทบาทสำคัญในการให้คุณความดี ที่เป็นโทษ หรือว่าสร้างความเสียหายให้เกิดขึ้นแก่ประเทศ หรือว่าชุมชนนั้นๆและแก่ผู้ตามได้ และสามารถนำความดีหรือว่าความเจริญมาให้ หากว่าผู้นำมีความสามารถ ความรู้ที่ชัดเจน ในจารีตประเพณี กฎหมายต่างๆมีความเที่ยงธรรมโดยปราศจากอคติ ทำงานด้วยความโปร่งใส และมีความจริงใจกับผู้ตาม ผู้ได้บังคับบัญชา ไม่หลงอำนาจไม่เบียดเบียน ผู้ได้บังคับบัญชาหรือว่า ผู้ตามนั้น ให้ได้รับความเดือดร้อน เพื่อการบริหาร นำพาหน่วยงาน องค์การ ชุมชนหรือว่า หน่วยราชการอย่างไม่ขาดตกบกพร่องแล้ว ก็จะได้ชื่อว่าเป็นผู้นำที่มีทั้งความรู้ ความสามารถ มีทักษะ และทัศนคติได้อย่างเกิดผลอย่างจริงจังกับ ผู้ตามและตนเอง ระบบหรือว่าองค์กรก็จะไม่เสียหายเพราะว่ามีผู้นำ นำไปในทางดี ดังนั้นแล้วเคล็ดลับพุทธวิธีภาวะผู้นำการบริหารงาน 3 อย่าง คือ 1) คุณลักษณะภายนอก คือ มีรูปร่างสง่างาม นำเคารพศรัทธา เลื่อมใส ตลอดทั้งมีพลังกำลังแข็งแรง สุขภาพที่ดี และมีความเพียร 2) คุณลักษณะภายในคือมีความรู้ มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความชำนาญในงาน มีมนุษยสัมพันธ์ 3) มีความแตกต่างจากบุคคลอื่น ซึ่งความแตกต่างนี้จะทำให้ผู้ได้บังคับบัญชาเกิดความเคารพนับถือ มีความเชื่อมั่น มีความเชื่อฟังอย่างจริงใจในที่สุด

คำสำคัญ: เคล็ดลับ, พุทธวิธี, ผู้นำ, การบริหารงาน

Abstract

The article of The Tricks of Buddha's Method of Leadership on the Administration in Buddhism has set of 3 objectives, consisting of: 1) to study the leadership of the West, and 2) to study the application of Buddhist principles of leadership, as well as 3) to study the tricks of Buddha's method of leadership on the administration in Buddhism found that the organization leadership for management, If leaders adhere the principles, following Buddhist doctrines, such as the mentioned above such as 1) Virtues of The king, 2) Duties of a universal king, 3) Sovereignty, 4) Royal acts of doing favors, 5) Making for group integration, 6) Holy abiding, 7) Preconception, 8) Path of accomplishment, 9) Dharmma power, 10) Qualities of a good man, 11) Things leading never to decline but only to prosperity, 12) Qualities of a good friend, 13) States of conciliation, 14) Noble Treasures, 15) Completeness, 16) Virtues of rich man, 17) Morality, 18) Fairly, 19) Virtues which should be established in the mind, 20) Patience and Modesty because the leader plays a significant role in proving a goodness or damage caused to the country or any community and to followers and the leader can lead to worsening or progressive, If a leader has explicit knowledge in tradition, various laws, has justice without prejudice, working with transparency and with sincere to follower, subordinate, the leader do not crazy his power, dot not encroach the subordinate or follower, who has been got any vexation. For management, take agencies, organization, community or government agencies do not have any defective, then. It will be called a leader with the knowledge, skills and the leader has good attitudes to followers or to the organization which would not have led to losses for the better, because the leader follows the tricks of Buddha's method of leadership on the administration on 3 aspects : 1) external feature is a graceful shape, reverend faith throughout the strength and good health with perseverance 2) features inside is knowledge, visionary, works skills and relationship, and 3) have distinction from others, this distinction will be made subordinate to a sacred trust the most sincere obedience.

Keywords: Tricks, Buddhist Method, Leader, Administration

บทนำ

ภาวะผู้นำนับเป็นเรื่องที่ได้รับการกล่าวขวัญถึงอย่างกว้างขวางในทุกองค์กร โดยทั่วไปมนุษย์มักมีความเชื่อและคาดหวังว่าบุคคลที่เป็นผู้นำจะต้องมีศักยภาพเพียงพอที่จะทำให้องค์กรมีประสิทธิผล ภาวะผู้นำเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในองค์กร และสังเกตเห็นได้ทั่วไปจากพฤติกรรมการทำงานเพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกันของมนุษย์ ซึ่งไม่เฉพาะแต่มนุษย์เท่านั้น แม้กระทั่งในฝูงสัตว์ก็มีตัวที่ทำหน้าที่ผู้นำ มีตำแหน่ง มีอำนาจหน้าที่ และความรับผิดชอบในการบริหารจัดการ ภาวะผู้นำจึงเป็นองค์ประกอบทางการบริหารอย่างหนึ่งที่มีความเป็นพลวัต กล่าวคือ มีการเคลื่อนไหวอยู่ในองค์กรบางครั้งภาวะผู้นำช่วยกระตุ้นผู้ตามให้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพสูง แต่บางครั้งภาวะผู้นำก็ทำลายความเข้มแข็งขององค์กร ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า ภาวะผู้นำสามารถส่งผลต่อประสิทธิผลขององค์กร สำหรับองค์กรที่เป็นทางการนั้นส่วนใหญ่แล้วบุคคลผู้แสดงบทบาทผู้นำ คือ ผู้บริหารที่เรียกชื่อตำแหน่งแตกต่างกันไป เช่น ผู้จัดการ ผู้บริหาร นักบริหาร หัวหน้า อาจารย์ใหญ่ ผู้อำนวยการ ฯลฯ บุคคลเหล่านี้ต่างพยายามที่จะใช้อิทธิพลต่อสมาชิกขององค์กรเพื่อให้กระทำหรืองดเว้นการกระทำหรือแสดงบทบาทตามที่กำหนด ในแต่ละสถานการณ์ผู้นำจะใช้อิทธิพลเพื่อกระตุ้นให้สมาชิกร่วมมือกันทำงาน ในองค์กรทั่วไปผู้ที่ไม่เป็นทางการมักคำนึงถึงความพึงพอใจของสมาชิกเป็นอันดับแรก ส่วนผู้นำที่เป็นทางการนอกจากจะคำนึงถึงความพึงพอใจของผู้ตามแล้วยังต้องคำนึงถึงความสำเร็จตามเป้าหมายขององค์กรด้วย ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ความแตกต่างของผู้นำทั้งสองประเภทนี้ไม่ได้ขึ้นอยู่กับตำแหน่งงาน แต่ขึ้นอยู่กับขอบเขตของบทบาทของแต่ละคน ซึ่งหมายความว่า ไม่ว่าใครจะทำงานในตำแหน่งหรือหน้าที่ใดก็สามารถแสดงภาวะผู้นำได้หากบุคคลนั้นแสดงบทบาทการนำ และมีผู้ทำตามการนำของเขา (เบรนส์ อาร์ เนลสัน, 2548)

ในทุกองค์การ ภาวะผู้นำที่ประสบความสำเร็จขึ้นอยู่กับความสามารถในการประยุกต์ทักษะที่ได้รับมาจากประสบการณ์ การเรียนรู้ และการสังเกต ภาวะผู้นำไม่ได้ขึ้นอยู่กับการใช้อำนาจตามตำแหน่ง (Authority) ความมีบารมี (Prestige) หรือพลังอำนาจ (Power) อย่างใดอย่างหนึ่งโดยลำพัง ผู้นำที่มีประสิทธิผลมักจะลดสัดส่วนของการใช้อำนาจตามตำแหน่งลงให้เหลือน้อยที่สุด สิ่งที่ผู้นำต้องการ คือ ความเห็นพ้องจากผู้ตามมากกว่าการบังคับให้ร่วมมือ จึงมีคำกล่าวทางการบริหารที่ว่า “ผู้บริหารที่เดินนำหน้า คือ ผู้นำแห่งความหวัง ผู้บริหารที่ขบผลึกหลัง คือ ผู้บริหารที่หย่อนสมรรถภาพ” (The Poor Manager Drives; the Good Manager Leads) การบริหารองค์กรในปัจจุบัน มีส่วนประกอบที่สำคัญหลายอย่างขององค์การที่จะช่วยให้องค์กรนั้นอยู่ได้โดยไม่ล้ม มีความเจริญก้าวหน้า และบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ องค์ประกอบที่สำคัญยิ่งส่วนหนึ่งที่จะขาดเสียมิได้ คือ บุคคลที่ทำหน้าที่เป็นผู้นำ หัวหน้า หรือผู้บังคับบัญชาขององค์กรนั้น

จะเห็นได้ว่าหลักธรรมคำสั่งสอนตามหลักพระพุทธศาสนานั้นเป็นสิ่งที่ทันสมัย เป็นวิทยาศาสตร์ และสามารถนำมาปรับใช้ได้กับการดำรงชีวิต และการทำงานในปัจจุบัน โดยเฉพาะเรื่องของภาวะผู้นำหลักธรรมคำสั่งสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น เกี่ยวข้องกับผู้นำที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้หลักผู้นำจากพระพุทธศาสนาประการแรก คือ บทบาทของผู้นำกับการสื่อสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานการณ์ปัจจุบัน ไม่ว่าจะจากปัญหาทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ ผู้นำขององค์กรต่าง ๆ ต้องให้ความสำคัญกับการสื่อสารทั้งภายในและภายนอกองค์กร โดยผู้บริหารต้องใช้หลักกัลยาณมิตรธรรมหรือธรรมของกัลยาณมิตร 7 ประการ คือ วัตถุประสงค์ หรือเป็นผู้รู้จักพูด โดยการที่จะเป็นนักพูดที่ดีนั้นต้องพูดให้ผู้อื่นสามารถเข้าใจได้ พูดให้ผู้อื่นได้ประโยชน์ หรือพูดให้ผู้อื่นช่วยกันสร้างสรรค์ประโยชน์ ไม่ใช่การพูดเพื่อหาประโยชน์ให้แก่ตนเองโดยพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดง ลักษณะของนักสื่อสาร หรือนักพูดที่ดีไว้ 4 ประการด้วยกัน ได้แก่ พูดแจ่มแจ้ง (อธิบายให้เข้าใจได้ชัดเจน) พูดจริงใจ (พูดจนคนยอมรับและอยากจะทำ) พูดเร้าใจ (พูดให้เกิดความคลั่งคลั่ง กระตือรือร้น) และพูดให้เร้าใจ (พูดให้เกิดความเร้าใจ มีความหวัง ในผลดีและทางที่จะสำเร็จ) การเป็นผู้รู้จักพูดตามหลักการข้างต้น สามารถนำมาปรับใช้กับการพูดเนื่องในโอกาสต่าง ๆ ไม่จำเป็นต้องแต่ต้องเป็นการพูดของผู้นำเท่านั้น แม้กระทั่งครูบาอาจารย์ที่สอนหนังสือเอง ก็ต้องรู้จักพูดให้แจ่มแจ้ง จริงใจ และ เร้าใจ เพื่อให้ผู้เรียนได้มีความเข้าใจ กระตือรือร้น และสนใจที่จะเรียนหนังสือสำหรับตัวผู้นำ นอกเหนือจากการรู้จักที่จะพูดแล้วยังต้องรู้จักที่จะฟังด้วย โดยท่านใช้คำว่า วณังกขโม แปลว่าควรทนหรือฟังต่อถ้อยคำของคนอื่นด้วย ไม่ใช่ว่าเอาแต่พูดแก่เขาอย่างเดียวโดยไม่ยอมรับฟังใคร ซึ่งการเป็นผู้ฟังที่ดีนั้น ถือเป็นสิ่งที่ยากและท้าทายสำหรับผู้นำหลาย ๆ ท่าน เนื่องจากผู้นำจำนวนมากมักจะชอบพูดมากกว่าฟัง โดยเฉพาะการรับฟังจากผู้ที่ต่ำกว่าหรือเป็นลูกน้อง นอกจากนี้ ยังมีหลักธรรมว่าไว้ว่า คัมภีร์จะ กะถิง กัตตา แปลว่ารู้จักแถลงเรื่องราวต่าง ๆ ที่ลึกซึ้ง โดยประเด็นหรือเรื่องราวต่าง ๆ ที่สำคัญ ก็ต้องสามารถอธิบาย ทำให้ผู้ที่ร่วมงานมีความเข้าใจ (กนภพธรรม จินดาประเสริฐ, 2550)

หลักผู้นำจากพระพุทธศาสนาประการที่สอง คือหลักพรหมวิหาร 4 ประการ ซึ่งถือเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่ผู้บริหารจะต้องมีอยู่ประจำในจิตใจ เพื่อนำไปสู่การแสดงออกที่ดีและเหมาะสม สำหรับตัวผู้นำ ถ้าสามารถแสดงออกได้อย่างดีและเหมาะสมแล้ว ก็จะนำไปสู่ศรัทธาจากบุคคลต่าง ๆ ในองค์กรและทำให้สามารถนำพาทุกคนไปในทิศทางเดียวกันได้ พรหมวิหาร 4 นั้นประกอบด้วย เมตตา ความเป็นมิตรไมตรีต่อผู้อื่น มีน้ำใจ ปรารถนาดีต่อผู้อื่น กรุณา คือ ความต้องการช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ ความเดือดร้อน โดยเมื่อผู้อื่นมีทุกข์นั้นผู้นำจะต้องมีกรุณา ช่วยบำบัดทุกข์ให้ มุทิตา คือ เมื่อพนักงาน เพื่อนร่วมงานมีความสุข ความสำเร็จมากขึ้น ผู้นำก็จะต้องพลอยยินดี ช่วยส่งเสริมสนับสนุน และสุดท้าย คือ อุเบกขา คือ การรักษาความเป็นกลาง ไม่ลำเอียง ไม่เข้าข้างใดข้างหนึ่ง หลักพรหมวิหารสี่นั้นเป็นสิ่งที่ผู้นำควรจะยึดเป็นหลักธรรมในการบริหารงานเป็นประจำวันทั่วไป โดยเฉพาะกับผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นเพื่อนร่วมงาน ลูกน้อง หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่าง ๆ กับองค์กร โดยเมื่อบุคคลอื่นมีปัญหา มีทุกข์ เดือดร้อน ผู้นำก็ต้องมีความกรุณาที่จะแก้ไขปัญหา ในขณะที่เดียวกัน เมื่อบุคคลอื่นประสบความสำเร็จ มีความสุข ก็ต้องมีมุทิตา ที่จะช่วยส่งเสริมสนับสนุน และยินดีในความความสำเร็จของผู้อื่น ในช่วงสถานการณ์ปกตินั้นก็ต้องคอยดูแล เอาใจใส่ให้บุคคลต่าง ๆ ในองค์กรมีความสุขในการทำงาน และสุดท้าย ในการบริหารงานทุกอย่างผู้นำจะต้องมีและสามารถรักษาความเป็นกลาง ไม่ลำเอียง เข้าข้างใดข้างหนึ่ง ซึ่งหลักของอุเบกขานั้นจะคุมเมตตา กรุณา มุทิตา ไว้อีกด้วย โดยการปฏิบัติหรือช่วยเหลือผู้อื่นนั้น ก็จะต้องมีความเป็นกลาง ไม่ลำเอียง

ปัจจุบันเรารับอิทธิพลในแนวคิดทางด้านการบริหารจากโลกตะวันตกมากขึ้น ทำให้เรามักจะละเลยการนำหลักธรรมตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามาปรับใช้กับการนำองค์กรของเรา แต่จริง ๆ แล้ว การนำหลักธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามาปรับใช้กับการบริหารองค์กรนั้น น่าจะเหมาะกับบริบทของประเทศไทยมากกว่าการนำหลักของตะวันตกมาใช้แต่เพียงอย่างเดียว (อง.ทศ.(ไทย) 20/38/53.)

ดังนั้นแล้วในบทความวิชาการมุ่งที่จําแนกเสนอเคล็ดลับพุทธวิธีภาวะผู้นำการบริหารงาน ในพระพุทธศาสนา เพราะลักษณะของผู้นำหรือผู้ปกครองที่ดีตามหลักพระพุทธศาสนา ผู้นำหรือผู้ปกครองที่ดีไม่ว่าจะเป็นผู้นำหรือผู้ปกครองในระบอบราชาธิปไตยในอดีตหรือผู้นำหรือผู้ปกครองในระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบัน จักต้องดำเนินตามทศราชธรรม หรือ ทศพิชราชธรรม 10 ประการ ดังนี้ 1. ทาน มีจิตในเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รู้จักแบ่งปัน คือ ผู้นำหรือผู้ปกครองต้องไม่มีความอยากและความคิดยึดในความมั่งคั่งและทรัพย์สินสมบัติ แต่จักต้องจำหน่ายแจกความมั่งคั่งและทรัพย์สินมัตินั้นเพื่อความกินดีอยู่ดีของประชาชน ข้อนี้ก็ยังมีหมายถึงการจัดสรรค่านิยมทางสังคมอย่างยุติธรรม อันจะส่งผลให้เกิดการกระจายความมั่งคั่งไปทั่วทั้งทุกภาคส่วนของสังคม 2. ศีล มีลักษณะทางศีลธรรมที่สูง คือ ผู้นำหรือผู้ปกครองอย่างน้อยต้องรักษาศีล 5 ให้ได้ กล่าวคือ 1. เว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต 2. เว้นจากการถือเอาทรัพย์ที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ 3. เว้นจากการประพฤติผิดในกาม 4. เว้นจากการพูดปด และ 5. เว้นจากการเสพเครื่องคองของเมา 3. ปริจาคะ การเสียสละได้ทุกสิ่ง เพื่อความดีของประชาชน คือ ผู้นำหรือผู้ปกครองจักต้องเตรียมตัวที่จะเสียสละความสะดวกสบาย เสียสละชื่อเสียง เกียรติภูมิส่วนตนทุกสิ่งทุกอย่าง และแม้กระทั่งยอมเสียชีวิตเพื่อผลประโยชน์และความสุขของประชาชน 4. อาชวะ มีความเชื่อตรงดำรงสัตย์ คือ ผู้นำหรือผู้ปกครองจักต้องปลอดพ้นจากกลัวหรืออคติใดๆ ในการปฏิบัติหน้าที่ การงาน จักต้องมีความจริงใจในการทำงาน และจักต้องไม่หลอกลวงประชาชน 5. มัททวะ มีความกรุณาและความสุภาพ คือ ผู้นำหรือผู้ปกครองจักต้องมีความอ่อนโยนละมุนละไม ไม่ทำตัวกระด้าง แสดงตนออกมาในทางกว้างวางกล้ำจนถึงน่าเกลียด 6. ตปะ มีความแผศเผาจิตใจให้คลายจากความชั่ว คือ ผู้นำหรือผู้ปกครองจักต้องนำเดินชีวิตแบบง่าย ๆ จักต้องไม่ดำเนินชีวิตแบบฟุ้งเฟ้อ จักต้องรู้จักควบคุมตนเองในเรื่องนี้ให้ได้ 7. อักโกธะ ไม่โกรธ ไม่ประสงคร้าย ไม่เป็นปฏิปักษ์ คือ ผู้นำหรือผู้ปกครองจักต้องไม่โกรธแค้น ไม่อาฆาตมาดร้ายต่อผู้ใด 8. อวิหิงสา การไม่ใช้ความรุนแรง คือ ผู้นำหรือผู้ปกครองจะต้องไม่เพียงแต่จะไม่ทำร้ายผู้อื่นเท่านั้น แต่จักต้องพยายามส่งเสริมสันติภาพด้วยการงดเว้นการใช้สงครามเป็นเครื่องมือในนโยบายต่างประเทศและป้องกันมิให้เกิดสงครามตลอดจนทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงและการทำลายล้างชีวิต 9. ขันติ ความอดทน ความอดกลั้น ความเข้าอกเข้าใจผู้อื่น คือ ผู้นำหรือผู้ปกครองจะต้องมีความอดทนต่อความยากลำบากและรวมไปถึงการคำพูดคำว่าแตกตันที่ออกมาจากปากของผู้อื่นให้ได้ 10. อวิโรธนะ ความไม่ขัดขวาง ความไม่เป็นอุปสรรค คือ ผู้นำหรือผู้ปกครองจักต้องไม่ขัดขวางเจตจำนงของประชาชน จักต้องไม่ขัดขวางมาตรการใดๆอันจะนำไปสู่สวัสดิภาพของประชาชน กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือจักต้องปกครองโดยสอดคล้องประสาน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับประชาชนเท่านั้น หากประเทศชาติใดมีผู้นำหรือผู้ปกครองที่ปฏิบัติตามหลักทศราชธรรม หรือ ทศพิชราชธรรมข้างต้น ก็เป็นที่หวังได้ว่าประเทศชาติบ้านเมืองนั้นก็จะมีความร่มเย็นเป็นสุข หลักการที่กล่าวมานี้ไม่ใช่เรื่องเพื่อเจ้อเลื่อนลอย เพราะในอดีตก็เคยมีกษัตริย์หรือผู้นำหลายพระองค์ หลายคนที่สามารถปฏิบัติตามธรรมะนี้ได้สำเร็จ อย่างเช่น พระเจ้าอโศกซึ่งได้ทรงสถาปนาอาณาจักรของพระองค์ในประเทศอินเดียบนหลักการของทศพิชราชธรรมนี้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาภาวะผู้นำในมุมมองของตะวันตก
2. เพื่อศึกษาการประยุกต์หลักธรรมภาวะผู้นำทางพระพุทธศาสนา
3. เพื่อศึกษาเคล็ดลับพุทธวิธีภาวะผู้นำกับการบริหารงานในพระพุทธศาสนา

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นทั้งงานวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยได้แบ่งวิธีดำเนินการวิจัยเป็นขั้นตอนรายละเอียดดังนี้

งานวิจัยนี้เป็นทั้งงานวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยได้แบ่งวิธีดำเนินการวิจัยเป็นขั้นตอนรายละเอียดดังนี้

1. ศึกษาจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ คือ ค้นคว้าข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลี และภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พร้อมทั้งอรรถกถาและฎีกาต่างๆ ประกอบไปด้วย พระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่มที่ 10, 11, 12, 21, 22, 37, 34
2. ศึกษาจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ คือ ค้นคว้าข้อมูลจากตำรา เอกสาร งานวิทยานิพนธ์ หรืองานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา ประกอบไปด้วย นักบริหารทันสมัย การบริหารงานด้วยหลักธรรม คุณธรรมสำหรับนักบริหารธรรมนุญแห่งชีวิต
3. นำข้อมูลเอกสารชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิมารวบรวมตรวจสอบให้ถูกต้อง เพื่อวิเคราะห์ในเชิงสังเคราะห์เนื้อหา อธิบายความให้เห็นข้อเท็จจริง ตอบโจทย์เนื้อหาตามวัตถุประสงค์ จากนั้นนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์มาเรียบเรียง เขียนสารนิพนธ์ตามโครงสร้างเนื้อหา และนำข้อมูลทั้งหมดมาสรุปผลการวิเคราะห์
4. ประชุมกลุ่มย่อย สืบค้น และ สัมภาษณ์
5. สรุปผลการวิจัย
6. นำเสนอผลการวิจัย

ผลการวิจัย

ภาวะผู้นำในมุมมองของตะวันตก พบว่า การเป็นมืออาชีพของผู้นำ คือ เรื่องของทักษะและพฤติกรรม พฤติกรรมที่เรียกว่ามืออาชีพ จะแสดงออกจากการเป็นแบบอย่างที่ดี สิ่งสำคัญของการเป็นแบบอย่าง รวมถึง ความซื่อสัตย์และคุณธรรม พฤติกรรมที่อ่อนน้อมถ่อมตน ความถ่อมตนเป็นหนทางให้รู้จักตัวเองได้ เรียนรู้และปรับปรุงการทำงาน มีความพยายามในการปรับปรุงทักษะการสื่อสารของตนเสมอ ผู้นำที่ถ่อมตนจะพยายามปรับปรุงทักษะการสื่อสารของตนเสมอ เพราะในแต่ละวัน ผู้นำเราจะใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการพูด ฟัง อ่าน และเขียน แต่ต้องแยกให้ออกระหว่างการสื่อสารในสังคมกับคนอื่น ๆ กับ การสื่อสารในการบริหาร (ที่เป็นเอกสารยาว มีศัพท์ทางการบริหารที่ดูแข็งขึง เต็มไปด้วยศัพท์เฉพาะวงการ) ผู้นำที่มีประสิทธิภาพจะเรียนรู้การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพภายในองค์กร การสื่อสารที่ดีสื่อถึงความคิดที่ดี และเป็นสัญลักษณ์ของผู้นำที่เข้มแข็งหลายคน

2. ความเป็นผู้นำ “7 C” มีการประเมินคุณสมบัติผู้นำ ซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นแก่นของการลักษณะที่ผู้นำพึงมี ความนัยวัฒนธรรมตะวันตก โดยเฉพาะให้ดูการเติบโตของบุคคล บนเส้นทางก้าวไปสู่ความเป็นผู้นำ ใน 7 “ลักษณะ 7 C” ได้แก่ 1. Character (บุคลิกภาพ) คือ ภาพรวมของสิ่งที่เป็นผู้นำทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นความเป็นตัวตน สภาพอารมณ์ ความมั่นคงทางจิตใจ จริยธรรมและคุณค่าต่าง ๆ ตลอดจนมีความระบียบวินัยในตัวเอง บุคลิกภาพอันมั่นคงจะช่วยให้บรรดาผู้นำได้มาซึ่งความซื่อสัตย์ นำเชื่อถือ ความเคารพยกย่อง เป็นคนมุ่งมั่นอดสาหะ และสามารถสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นได้อย่างน่าเชื่อถือ 2. Competency (สามารถโน้มน้าวจิตใจคนได้) ผู้นำเข็ยนี้จะต้องสามารถโน้มน้าวผู้ตาม ให้เข้าใจว่า ผู้นำนั้นสามารถพอจะปฏิบัติภารกิจได้สำเร็จ จูงใจผู้คนได้ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทั้งความเมตตากรุณา และความกล้าหาญ บนพื้นฐานของความเฉลียวฉลาด ความคิดเชิงสร้างสรรค์ และคิดทำให้สิ่งนั้นได้บรรลุผลสัมฤทธิ์ เข้าใจการบริหารการเปลี่ยนแปลงด้วยศักยภาพที่ผู้นำมีอยู่ในตน 3. Compassion (มีเมตตา) ความมีเมตตา เป็นสำนึกของผู้นำ ความรับรู้ที่ผู้นำต้องมีต่อโลก ความเมตตาจะช่วยให้ผู้นำได้แสดงความกรุณาต่อผู้อื่นที่ยังขาด มีจิตใจสงเคราะห์เอื้ออาทรย์ ผู้ด้อยโอกาส และผู้ขาดแคลนในสังคม หมายถึงว่ามีจิตสำนึกที่จะเผื่อแผ่ รู้จักคำว่า “ทาน” ในพุทธศาสนาที่เข้าใจการแบ่งปันซึ่งกันและกัน รู้จักให้ ในโอกาสที่เหมาะสม สามารถตอบสนองความต้องการของผู้อื่น และช่วยให้เขาเหล่านั้นได้แก้ปัญหาของตัวเอง

ด้วย คำถามในใจเหล่านี้ คือ ตัวอย่างที่สะท้อนความเมตตากรุณา 4. Courage (กล้าหาญ) มีเมตตาแล้วต้องมีความกล้าหาญ เพื่อจะได้สร้างการเปลี่ยนแปลงให้บังเกิดขึ้นได้ ผู้นำทั้งหมดจะมีความกล้าหาญ เป็นคุณสมบัติประจำตัว มีความกล้าเสี่ยง กล้าตัดสินใจ จะกล้าเผชิญกับสิ่งที่ตนเองไม่รู้ โดยมองการณ์ไกลไปข้างหน้าตามแบบฉบับของผู้มีวิสัยทัศน์ 5. Conviction (มีหลักการ) คือความเชื่ออย่างเหนียวแน่นในหลักคิดและหลักทำ อันจะเอื้ออำนวยให้ผู้นำยืนหยัดอยู่ได้ และนำพาไปสู่อนาคต ผู้นำต้องมีคุณค่าที่ยึดถือ มีความเชื่อมั่นในหลักเหตุผล ไม่รวนเรแปรปรวนไม่หลักปักเอน ไม่อยู่ครบร่องรอย ผู้นำจึงต้องนิ่งและหนักแน่น (บนความนอบน้อม) 6. Commitment (มีความมุ่งมั่น) ผู้นำที่ดีทุกคนจะมีความมุ่งมั่นในจิตใจ ทุกสิ่งทุกอย่างต้องทำด้วยความมุ่งมั่นอุตสาหะ สามารถจัดทำโครงการให้สำเร็จลุล่วงได้ จะมีความมุ่งมั่นมากขึ้น เพื่อเผชิญกับการแก้ปัญหาอย่างท้าทาย ไม่ข่นย่อ ผูกติดกับงานและมีวิสัยทัศน์หาทางออกที่ดีที่สุดเสมอ คำถามที่สะท้อนลักษณะความมุ่งมั่นทุ่มเท 7. Charisma (ความมีเสน่ห์ดึงดูดใจ) เป็นเสน่ห์หรือส่วนหนึ่งของ “อำนาจ” ในการเชื่อมโยง เชื่อมประสานกับใคร ๆ ให้ตรงใจตรงใจ สร้างความประทับใจ โดยการโน้มน้าวคนอื่นให้คล้อยตาม เกิดศรัทธาบารมี จึงต้องมีทักษะการสื่อสาร และสานสัมพันธ์ที่สอดคล้อง ผู้นำที่ดีจะต้องมีเหตุผลให้ใคร ๆ ได้ก้าวตาม ยังมีคุณสมบัติดึงดูดผู้คนอยู่ในตัวมากเท่าไร ก็ยิ่งมีความหลากหลายขึ้นเท่านั้น ที่ก้าวตามทัน มีประเด็นที่ใคร่ครวญคิด

การประยุกต์หลักธรรมภาวะผู้นำทางพระพุทธศาสนา พบว่า ผู้นำแนวพุทธกำเนิดจากการที่มนุษย์ต้องการบุคคลผู้มีความรู้ความสามารถ มีศีลธรรมและคุณธรรม มาปกครองดูแล จนเกิดคำว่า มหาชนสมมติ กษัตริย์ และราชา สำหรับลักษณะผู้นำแนวพุทธ มีลักษณะเป็นผู้มีหลักธรรมในการเป็นผู้นำ เช่น หลักในการครองตน ด้วยคุณธรรม 5 ประการ ครองคนด้วยหลักพรหมวิหาร และครองงานด้วยหลัก การมีวิสัยทัศน์ มีปัญญา นอกจากนี้หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา เพื่อการเป็นผู้นำที่ดียังมีอีกเป็นจำนวนมาก ในบทความนี้ได้นำมากล่าวคือ หลักจักรวรรดิวัตร 12 หลักทศพิธราชธรรม 10 หลักราชสังหวัตรธรรม 4 หลักอคติ 4 หลักพรหมวิหาร 4 หลักสาราณียธรรม 6 หลักอริปิไคย 3 โดยเฉพาะธรรมาริปิไคย ที่ทำให้ผู้นำมองเป้าหมายและวิธีการให้ประสานกันทั้งคนและงาน โดยมีภาวะผู้นำตามหลักสัพยธรรม 7 และหลัก อปริหานิยธรรม 7 อนึ่งผู้นำควรมีอำนาจบารมี ซึ่งหลักธรรมที่สนับสนุนคือ หลักพละ 4 มีปัญญาพละ เป็นต้น ผู้นำที่มีหลักธรรมตามที่กล่าวมานี้ สามารถเป็นผู้นำที่ดีในทางพระพุทธศาสนา นำหมู่คณะไปสู่ความเจริญ ความหมดจด บริสุทธิ์ ผ่องแผ้วได้ ส่วนผู้นำตามแนวคิดของ สตีเฟ่น อาร์. โควีย์ พบว่า ผู้นำในทัศนะนี้ควรเป็นผู้มีปัญญา มีวิสัยทัศน์ มีเป้าหมายที่ชัดเจน มีความเป็นกลางไม่โอนเอียงข้างใดข้างหนึ่ง รู้จักเสริมสร้างและพัฒนาตนเอง ทั้งด้านกายภาพ สังคม อารมณ์ จิตใจและสติปัญญา จึงจะเป็นผู้นำที่สามารถนำพาองค์กรไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองได้

เคล็ดลับพุทธวิธีภาวะของผู้นำกับการบริหารงานในพระพุทธศาสนา พบว่า คงปฏิเสธไม่ได้ว่า หลักธรรมะ กับภาวะผู้นำนั้น มีความสอดคล้องกันอย่างมหัศจรรย์เลยทีเดียว ซึ่งก็เป็นเรื่องที่น่าประหลาดใจว่า พระพุทธเจ้าท่านได้ทรงตรัสรู้ด้านหลักธรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ ภาวะผู้นำ และทางแห่งความสุขได้ อีกทั้งมีผู้นำหลักธรรมคำสอนของท่านไปปฏิบัติ โดยเฉพาะผู้นำหลายๆ ท่านได้นำไปใช้เป็นหลักในการบริหาร การเป็นผู้นำจนประสบความสำเร็จ 1.เมตตา รู้สึกสงสารผู้อื่น เอ็นดูผู้อื่นอยู่เสมอ แม้ใครจะด่าจะว่า หรือใครจะมาทำร้าย ก็ยังนึกเอ็นดูสงสาร ในคนเหล่านั้น หากมีศัตรู ก็คิดกับศัตรูตั้งมนุษย์ที่นำสงสารคนหนึ่งที่ยังเวียนว่ายตายเกิดหาที่สุดไม่ได้ มองศัตรูด้วยสายตาที่เอ็นดูตั้งสายตาของมารดาแลดูบุตร สิ่งนี้จะทำให้ท่านมีแวดดาเป็นประกายดังแก้วใส และมีพลังทำให้คนที่คิดร้ายหรือศัตรูต่างๆ เปลี่ยนใจมาคิดดีต่อเรา ไปที่ไหนคนก็รักใคร่ อยากใกล้ชิด แม้ว่าจะเพิ่งรู้จักกันก็ตาม เพราะกระแสพลังของความเมตตา มีพลังมากที่สุดในโลกใบนี้ เมตตาธรรม คำจุนโลก 2.กรุณา ยื่นมือช่วยเหลือผู้ประสบทุกข์ช่วยเหลือแม้กระทั่งศัตรู ช่วยแม้กระทั่งไม่ทำให้ศัตรูโกรธเราช่วยไม่ให้เค้าผลอก่อกกรรมกับเรา เค้าด่ามาก็ไม่ด่าตอบ เพื่อช่วยให้เค้าไม่มีเวรกับเรา เห็นขอทาน หรือคนที่เดือดร้อนก็ช่วยเหลือแบบไม่ต้องตระหนี่ พระพุทธองค์สอนให้ทำทาน เพื่อลดความตระหนี่ในตัว และเพื่อแผ้วช่วยเหลือกันและกัน เป็นการทำบุญซึ่งถือว่าเป็นอริยทรัพย์ตามคติไปภพหน้าได้ทุกภพ ท่านจะดูมีสง่าราศี แม้แต่หมายังไม่กล้ากัด มีแต่เดินตามกระดิกหาง หรือคนเจอน้ำก็รักใคร่ ไปที่ไหนคนก็อยากเสวนาด้วย 3.มุกตา ยินดีในสิ่งที่ผู้อื่นมี ยินดีในสิ่งที่ผู้อื่นเป็น ใครจะได้ดีกว่าเราก็ยินดีกับเค้า เค้าทำความดีเราก็อนุโมทนา ไม่อิจฉาริษยา ไม่ไปนินทาให้ร้ายเค้า ไม่หมั่นไส้หรือน้อยเนื้อต่ำใจใดๆ ส่วนใครด่าว่าเราก็ยินดีในเสียงที่ด่าเข้ามา เสียงนินทาเราก็ยินดีที่เค้าได้นินทาเราไป เพราะแสดงว่าเราได้เคยทำ

กรรมกับเขามาก่อน เราจึงต้องมาโดนค่าในวันนี้ ส่วนที่เราต้องยินดี นั่นก็เพราะเราได้มีโอกาสได้ชดใช้กรรมแล้ว เป็นเรื่องน่ายินดีอย่างยิ่งที่ได้มีโอกาสชดใช้กรรมให้หมดไปโดยไม่เกิดการจองเวรกัน และได้บุญเพิ่มขึ้นอีกอย่างหนึ่ง คือ อภัยทาน นี่เป็นการทำให้เรายินดียอมรับแม้แต่คำคำติถินนินทา ยินดีที่ผู้อื่นดีกว่าเรา ยินดีที่เราไม่มีวันจะเก่งเหมือนใคร พอใจที่เกิดมาแบบนี้ แล้วท่านจะมีเสน่ห์มาก จะมีความมั่นใจในตัวเอง และสีหน้าสว่างไสว ความหมองจะไม่มี 4. อุเบกขา การวางเฉย ระลึกเสมอว่า ไม่มีอะไรเป็นตัวเป็นตนอย่างแท้จริง เขาก็มีสิทธิ์ที่จะเลวหรือดี เขาก็ยังเวียนว่ายตายเกิดเหมือนเรา เขาทำอะไรมา ท่านก็วางเฉย อย่าไปเอามาเก็บจนปั้นป่วนใจ มีใจเป็นกลาง ไครมาพูดอะไรกระทบใจ ก็ทำใจเฉยๆ ไว้ เหมือนสายลม โขยที่พัดคลอบคลุม ไม่มีแก่นสารใดๆ ให้มาทำร้ายใจเราได้ ไครทำอะไรมา ก็วางเฉย เพราะเชื่อในกรรมว่า กรรมจะจัดสรรผลกรรม ได้ยุติธรรมที่สุด ความทุกข์ที่แท้จริงคือทุกข์ที่ต้องเวียนว่ายตายเกิดไม่รู้จักจบสิ้น หากผู้นำ หรือคุณนำความมี เมตตา + กรุณา + มุทิตา + อุเบกขา คิดดูสิครับ ความเป็นผู้นำของคุณจะพัฒนาขนาดไหน ท่านจะเป็นผู้นำที่มี ภาวะผู้นำ เป็นผู้มีเสน่ห์ต่อลูกน้อง และมีจิตใจสงบเยือกเย็น ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้นำ ใฝ่ฝันหากันในปัจจุบันนี้

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาบทความทางวิชาการเรื่อง เคล็ดลับพุทธวิถีภาวะของผู้นำกับการบริหารงานในพระพุทธศาสนาซึ่งมีงานวิจัยที่สอดคล้องดังนี้เช่น การศึกษาวิเคราะห์หลักภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนาเถรวาท ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำ เป็นคุณลักษณะที่จำเป็นและที่จำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งสำหรับผู้นำและผู้บริหารทุกระดับ และเป็นกลไกให้การบริหารงานบรรลุตามวัตถุประสงค์ และความหมายของภาวะผู้นำ ยังมีมากมายแล้วแต่จะมีผู้นิยม ตามทัศนะของพระพุทธศาสนาการที่จะเป็นผู้นำที่ดีที่มีความสามารถ ก็ต้องสร้างภาวะผู้นำให้แก่ตัวเองโดยเริ่มพัฒนาที่จิตใจของตน และ ศึกษาเปรียบเทียบภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนากับภาวะผู้นำตามแนวคิดของ สตีเฟน อาร์. โควีย์ ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา ผู้นำกับภาวะผู้นำมีความหมายต่างกัน ผู้นำหมายถึงคน ส่วนภาวะผู้นำหมายถึงสภาพที่เป็นนามธรรม เช่น ความสามารถหรืออิทธิพลในการนำ เป็นต้น ผู้นำแนวพุทธกำเนิดจากการที่มนุษย์ต้องการบุคคลผู้มีความรู้ความสามารถ มีศีลธรรมและคุณธรรม มาปกครองดูแล จนเกิดคำว่า มหาชนสมมติ กษัตริย์ และราชา สำหรับลักษณะผู้นำแนวพุทธ มีลักษณะเป็นผู้มีหลักธรรมในการเป็นผู้นำ เช่น หลักในการครองคน ด้วยคุณธรรม ๕ ประการ ครองคนด้วยหลักพรหมวิหาร และครองงานด้วยหลัก การมีวิสัยทัศน์ มีปัญญา นอกจากนี้หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา เพื่อการเป็นผู้นำที่ดียังมีอีกเป็นจำนวนมาก ในงานวิจัยนี้ได้นำมากล่าวคือ หลักจักรวรรดิวัตร 12 หลักทศพิธราชธรรม 10 หลักราชสังหวัตรธรรม 4 หลักกคคิ 4 หลักพรหมวิหาร 4 หลักสารณียธรรม 6 หลักอชิปไตย 3 โดยเฉพาะธรรมชิปไตย ที่ทำให้ผู้นำมองเป้าหมายและวิธีการให้ประสานกันทั้งคนและงาน โดยมีภาวะผู้นำตามหลักสัปปริสธรรม 7 และหลักอภิธานิชธรรม 7 อนึ่งผู้นำควรมีอำนาจบารมี ซึ่งหลักธรรมที่สนับสนุนคือ หลักพละ 4 มีปัญญาพละ เป็นต้น ผู้นำที่มีหลักธรรมตามที่กล่าวมานี้ สามารถเป็นผู้นำที่ดีในทางพระพุทธศาสนา นำหมู่คณะไปสู่ความเจริญ ความหมดจด บริสุทธิ์ ผ่องแผ้วได้ ส่วนผู้นำตามแนวคิดของ สตีเฟน อาร์. โควีย์ พบว่า ผู้นำในทัศนะนี้ ควรเป็นผู้มีปัญญา มีวิสัยทัศน์ มีเป้าหมายที่ชัดเจน มีความเป็นกลางไม่โอนเอียงข้างใดข้างหนึ่ง รู้จักเสริมสร้างและพัฒนาตนเอง ทั้งด้านกายภาพ สังคม อารมณ์ จิตใจและสติปัญญา จึงจะเป็นผู้นำที่สามารถนำพาองค์กรไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองได้ ตลอดจนถึงงานวิจัยเรื่องการศึกษาภาวะผู้นำของพระธรรมสิทธินายก (เฉลิม พนฺธุรฺสี) (รัฐประศาสนศาสตร์) ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำตามแนวคิดและทฤษฎีทั่วไป จะต้องเป็นผู้นำเชิงปฏิรูปเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ และสร้างแรงบันดาลใจให้แก่ผู้ตามสามารถใช้ชีวิตทันสมัยให้เกิดความชัดเจนไปสู่การปฏิบัติ เพื่อให้ผู้ตามเหล่านั้นสามารถทำงานให้บรรลุผลดียิ่งขึ้น โดยให้ความสำคัญแก่ผู้อื่นมากกว่าตนเอง วางตนได้เหมาะสมจนเป็นที่ไว้วางใจแก่ผู้อื่น ช่วยเสริมสร้างจุดแข็งและลดจุดอ่อนของผู้ตาม และเป็นผู้ที่สามารถสร้างความเข้าใจได้ในแต่ละประเด็น ที่เกี่ยวกับการดำเนินงานขององค์กร แนวคิดนี้จึงเข้าถึงความจำเป็นที่ผู้นำจะต้องมีความเข้าใจ และสามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับความต้องการและแรงจูงใจของผู้ตาม ประพุดคิดนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น ภาวะผู้นำเชิงปฏิรูปจึงมีอิทธิพลต่อความสำเร็จขององค์กรในยุคโลกาภิวัตน์นี้ ส่วนภาวะผู้นำตามหลักธรรม

ทางพระพุทธศาสนา พบว่า ภาวะผู้นำเป็นปัจจัยที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้นำและผู้บริหารทุกระดับ และการที่จะทำให้ตนเองเป็นผู้นำที่มีความสามารถก็ต้องสร้างภาวะผู้นำให้เกิดขึ้นแก่ตัวเอง อีกทั้งนิยามหรือความหมายของผู้นำและภาวะผู้นำมีอีกมากมายและแตกต่างกันไปตามทัศนะของนักวิชาการแต่ละท่าน ซึ่งลักษณะของผู้นำในพระพุทธศาสนานั้น มีอยู่ ๒ ลักษณะด้วยกัน คือ ลักษณะของธรรมราชาและลักษณะของเทวราชา และภาวะผู้นำ

ข้อเสนอแนะ

ควรมีการศึกษาวิเคราะห์ทฤษฎีผู้นำทางตะวันตกทฤษฎีอื่น และหลักธรรมสำคัญอื่นในทางพระพุทธศาสนา เพื่อการประยุกต์พัฒนาคุณสมบัติและบทบาทผู้นำที่พึงประสงค์ในแนวอื่นได้ และควรมีการศึกษารูปแบบจริยธรรมในเชิงลึกที่เหมาะสมกับผู้นำในสังคมไทยยุคปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

กนกพรรณ จินดาประเสริฐ. (2550). การบูชาพระสิวลีในทรรศนะของพระพุทธศาสนา. สำนักพิมพ์มหาจุฬา 23(2), 1-9.
เบรนส์ อาร์ เนลสัน, ความคิดทางการเมืองตะวันตก, สมนึก ชูวิเชียร(ผู้แปล), (กรุงเทพมหานคร : เอ็มแอลครีเอชั่น, 2548),
หน้า 55-60.